

Föreläsning om heder

- Det finns en mängd av olika ordspråk och talesätt som handlar om betydelsen av heder och skam även i det svenska samhället: ”Han bär sina år med heder”, ”Heder över hans minne”, ”Han har bringat skam över sin familj”, ”Nu går skam på torra land”...
- Begreppen heder och skam har förvisso förlorat något av sin förra glans och har blivit urvattnade men de finns ändå kvar i människors medvetande som rester av regler om vad heder och skam i traditionell mening betydde för dem.
- Detta är viktigt att ha i åtanke när vi arbetar med hedersproblematik i invandrarfamiljer idag. Vi måste förstå mekanismer bakom problemet för att lättare kunna hantera det.
- Kunskap – förståelse – acceptans är tre komponenter vi människor ofta använder oss av när vi försöker få grepp om det som är främmande.
- Förståelse och acceptans ska inte förväxlas med varandra. Vi kan förstå saker utan att för den skull acceptera dem.
- Man brukar säga att fördomar beror på okunskap. Faktum är att fördomar egentligen beror på brist på förståelsen. Kunskapen om att något förekommer finns, men man förstår inte varför.
- Jag är emot exponeringen av hedersproblematiken i media eftersom media bara förmedlar kunskap om problemet. Hedersvåld finns men de ger inte en nyanserad bild av det. Detta kan leda till en ökad diskrepans mellan svenskar och invandrare och en väldigt ensidig bild av invandrare. Man kan lätt få en uppfattning att hedersvåld förekommer i alla invandrarhem.
- En sak är säker. När hedersvåld förekommer, förekommer det endast i invandrarfamiljer. Men det händer inte i alla invandrarfamiljer. Inte ens i de flesta.
- En annan sak som är viktigt att förstå för oss som jobbar med detta är att aldrig likställa hedersvåld med mäns våld mot kvinnor som även kan utspelas i svenska hem.
- Mäns våld mot kvinnor är lika stort problem, men mekanismerna bakom dessa skiljer sig från mekanismer bakom hedersvåld. Det handlar om en ensam förövare till skillnad från hedersvåldet där förövarna oftast är flera. Hedersvåld är inte ”ett brutalt våld och ingenting annat” utan ”ett brutalt våld och mycket mer” och det som är ”mycket mer” är det faktum att flera familjemedlemmar sitter vid köksbordet och diskuterar ”den slutgiltiga lösningen på skamfrågan”.
- Jag har aldrig hört att en svenskfödd pappa har tagit med sig sin dotter till sin hemby på Gotland för att gifta bort henne utan hennes samtycke. Jag har aldrig hört att en svenskfödd man som har misshandlat sin fru får en klapp på axeln av andra i omgivningen som säger ”Bra gjort, Hassel!” I vissa fall förekommer det också att den närmaste omgivningen i svenska familjer står på förövarens sida men generellt accepterar de allra flesta i parets svenska omgivning inte våldet, inte ens mannens närmast anhöriga. Visst blundar vi ibland för våldet och vill inte lägga oss i, men vi generellt oftast står på offrets sida.
- Hur förstår man hedersvåldet?
- Hedersvåld och hedersmord är ganska nya fenomen och har kommit i det svenska språkbruket först på senare år i samband med några mest uppmärksammade hedersmord (Sara 1996, Pela 1999 och Fadime 2001) Detta har lett till att man inte än

har hunnit reflektera begreppen och lärt sig att hantera dem. Fortfarande finns det mycket okunskap, rädsla och försiktighet.

- Orsaker till hedersvåld hittar man i den familjära struktur som många invandrare är uppvuxna i.
- Den svenska strukturen kännetecknas av en stark individ. Här utgör individen en central plats. Familj och släkt existerar även här men vuxna individer själva väljer vilka familjemedlemmar man vill ha kontakt med. Familjebanden är känslomässiga och inte ekonomiska. Vuxna individer är ekonomiskt oberoende av sina familjemedlemmar. Det som svenska individer inte är oberoende av är samhället. Det är samhället som står för individens trygghet. I gengäld betalar man skatt till samhället.
- I många andra kulturella miljöer är förhållandena väldigt annorlunda. Individen intar mycket mindre plats jämfört med Sverige. Det är istället familjen eller släkten som utgör centrala värden. Familjens överlevnad har prioritet över individens önskemål, vilja och välbefinnande. Samhället existerar men är antingen för svagt för att orka ta hand om sina individer eller helt enkelt inte bryr sig om dem.
- Familjen ger trygghet. Och familjen bestraffar också om man bryter mot familjens normer på samma sätt som den svenska individen blir straffad av samhället om hon bryter mot en samhällsnorm.
- Även i familjepräglade kulturer betalar man skatt, och det gör man till familjen. Skatten är i form av ett oklanderligt beteende. Man resonerar så här: "Jag får inte göra något oacceptabelt som skulle kunna dra skam över min familj. Om jag skambeläggs, skambeläggs hela min familj också".
- En familj är ekonomiskt och socialt beroende av andra familjer i omgivningen. Därför är varje familj mån om sin heder eftersom andra familjers vilja att hjälpa till och ge stöd beror på om familjen är stark och sammanhållen nog att behålla och försvara sin heder.
- Därför är hedersvåld mer förekommande i familjer från landsbygden, med lägre utbildning och sämre ekonomiska förutsättningar. Välutbildade stadsbor har råd att dölja "skammen" om en familjemedlem drar skam över familjen. Å andra sidan behöver de inte alltid ta hänsyn till omgivningens krav på att återupprätta den förlorade hedern.
- Man måste dock tänka på att detta också är individuellt. Hedersvåld förekommer inte endast i familjer från landsbygden, utan också kan bli aktuellt hos välutbildade stadsbor. Generellt är våldet ändå vanligare i mindre bemedlade familjer från landsbygden.
- I sin "naturliga" miljö är hedersvåld ingen lyx, det är en överlevnadsstrategi. Den som har dragit skam över familjen, betraktar man som vi andra betraktar en sjuk vävnad i kroppen. Den måste avlägsnas eller oskadliggöras för att övriga kroppen ska överleva.
- I Sverige är hedersvåldet dock inte försvarbart. Här kan alla ta till sig samhällets skyddsnet och få tryggheten därifrån.
- Vad är det då som gör att våld i hederns namn fortfarande existerar bland vissa invandrarfamiljer? Orsakerna är flera.
- Vissa vill inte lämna ifrån sig makten. Framför allt vissa män trivs med sin maktposition och vill inte släppa kontrollen över andra. Vi får inte glömma att det oftast handlar om människor uppvuxna i ett diktatoriskt system utan erfarenhet av demokrati.
- Vissa kan inte lämna ifrån sig makten även om de vill. Detta på grund av att de inte ser ett annat alternativ. Varje människa måste ingå i en gruppgemenskap. En hel del invandrare känner sig inte som en del av det svenska samhället. Den enda gemenskap

de har är släkten och landsmän som, liksom dem själva, lever i utanförskapet. Om man bryter mot gruppens normer, riskerar man att bli utstött från gemenskapen. Eftersom man inte har en annan gemenskap att söka sig till, väljer man oftast att stanna kvar i sin trygga miljö, även om det innebär förtryck. Detta förklarar varför många unga kvinnor ofta återvänder till sina familjer efter det att de t ex blivit familjehemsplacerade.

- Vissa är fortfarande väldigt beroende av släkten i hemlandet och måste rätta sig efter deras krav och önskemål.
- Hedersvåldet ska aldrig accepteras. Man kan ta hänsyn till kulturen så länge kulturen inte inskränker på någons personliga frihet.
- Kultur får aldrig användas som en ursäkt
- I en kamp mellan människan och kulturen vinner alltid människan, om hon vill eller om hon blir erbjuden ett alternativ som är bättre.
- Människan formas visst av kulturen men det är också hon formar och upprätthåller kulturen.
- Hur arbetar man med hedersvåldet?
- Socialtjänstlagen är dessvärre inte anpassad till denna typ av problemet. Eftersom man måste kontakta föräldrarna så fort man startar utredningen, får socialsekreterare inte tillräckligt manöverutrymme. Kontakt med föräldrarna förvärrar ofta flickans situation då hon har offentliggjort ”skammen”. Därför är man ofta tvungen att arbeta i akut läge och fatta snabba beslut, t ex om placering, som inte alltid visar sig vara till flickans fördel.
- Arrangerade äktenskap är också något som förvärrar situationen för många ungdomar med utländsk bakgrund. Pressen på dem blir större då det förväntas av dem att de kan ta hit andra släktingar från hemlandet genom giftermålet. Utlänningslagen förbjuder inte arrangerade äktenskap. Tvärtom tar man hänsyn till kulturella normer när man beviljar uppehållstillstånd även om det framgår att paret inte har känt varandra tillräckligt länge.
- Vill man arbeta med hedersvåldet, måste man först avfärda några myter som förknippas med det.
- Den vanligaste myten är att kvinnor är offer medan män är förövare. Kvinnor deltar också aktivt i planering och utförande av våldet. Även om det handlar om en starkt patriarkalisk struktur, så kan kvinnan ändå skaffa sig ett gott socialt anseende i egenskap av mor, faster eller farmor. Det vill hon ofta inte riskera bort utan är med och upprätthåller patriarkatet. Det är kvinnan som kontrollerar andra kvinnor i släkten och ”rapporterar” till mannen. Kvinnor skapar också rykten om andra kvinnor. Män kan också utsättas för våld och hot om våld om de inte rättar sig efter kollektivets normer och regler.
- En annan myt är att hedersvåld har med islam att göra. Våldet i hederns namn förknippas med vissa kulturella miljöer och har ingenting med någon religion att göra. Våldet är lika utspritt bland alla religioner i miljöer med kollektiviskt synsätt och patriarkaliska värderingar.
- I kontakter med personer med hederstänkande är det viktigt att inte anspela på sexualitet. Framför allt kvinnans sexualitet är starkt tabubelagd. Kvinnan utgör hot mot mannens heder i kraft av sin sexualitet. Därför får man inte komma med anspelningar inför flickans föräldrar, typ: ”I Sverige får man ha en pojkvän” eller ”Man får ha sex med vem man vill” Detta kan leda till att föräldrarna ännu mer kontrollerar flickan då deras fördomar mot det svenska samhället har bekräftats.

- Det handlar istället om flickans rätt att själv få välja sin utbildning, sin framtid och framför allt att inte gå med på en framtid som andra har valt åt henne utan hennes medgivande.
- Vi måste vara ännu tydligare med vårt budskap. Hedersvåld accepteras inte i det svenska samhället. Rätten att själv få välja är en grundlag i de mänskliga rättigheterna.
- Utgå alltid ifrån mänskliga rättigheter när du arbetar med hedersvåldet. Det handlar inte om ”vi” och ”dem”, ”svenskar” kontra ”invandrare” eller vår och deras kultur. Det handlar istället om en grov inskränkning av grundläggande mänskliga rättigheter, något som alla människor har rätt till och något som alla länder har skrivit under.
- Tyvärr är många av oss fega att berätta vad som gäller. Det handlar ibland om rädsla för att bli anklagad för rasism. Ibland är vi kulturrelativistiska och tycker att det ingår i ”deras” kultur, något som vi inte har rätt att lägga oss i. Och oftast handlar det om att vi inte vet hur man hanterar det eftersom vi själva inte kan leva oss in i hederstänkande.
- Se på hedersvåldet som ”en brist på jämställdhet med kulturella förtecken” Då förstår du problematiken bättre om du inte bara fokuserar på den kulturella aspekten av problemet. Brist på jämställdhet kan vi alla relatera till mycket bättre.
- Alla vi har ansvar att involvera alla invandrare i det svenska samhället. Det gör vi bäst genom att öppet och ärligt förmedla vad som gäller i vårt samhälle utan att ta hänsyn till hur ”de” kommer att uppfatta det vi säger. Vi får inte underskatta ”deras” förmåga att ta till sig budskapet om det är förmedlat på rätt sätt.
- Om vi kräver av dem att de ska anpassa sig måste vi berätta vad de ska anpassa sig till.
- Man kan inte anpassa sig till diffusa föreställningar.